

ISHLAB CHIQRISH TANNARXI, ISHLAB CHIQRISH XARAJATLARI VA XARAJATLAR TUSHUNCHALARI BO'YICHA ASOSIY BILIMLAR.

I.f.n. Prof. Dana Askarbekovna Kulanova

Muxtor Avezov nomidagi Janubiy Qozog`iston universiteti

Usmanova Sohiba Soqiboyevna Jizzax Politehnika Instituti

Annotatsiya. Ushbu maqolada biz ishlab chiqarish xarajatlari, shu jumladan ishlab chiqarish xarajatlari tushunchasi, xarajatlarni taqsimlash va hisoblash usullari haqida asosiy bilimlarni taqdim etamiz.

Kalit soʻzlar. Xarajatlar, maxsulot narxi, foydani oshirish, sotish narxlari, tannarx, xizmatlar, material, xizmat xarajatlari.

БАЗОВЫЕ ЗНАНИЯ ПОНЯТИЙ СЕБЕСТОИМОСТЬ ПРОДУКЦИИ, СЕБЕСТОИМОСТЬ ПРОДУКЦИИ И СЕБЕСТОИМОСТЬ.

Проф. Дана Аскарбековна Куланова

Южно-Казахстанский университет имени Мухтара Аvezова

Усманова Сахиба Сакибаевна Джизакский Политехнический Институт

Аннотация. В этой статье мы предоставим базовые знания о производственных затратах, включая понятие производственных затрат, распределение затрат и методы расчета.

Ключевые слова. Себестоимость, цена продукции, увеличение прибыли, отпускные цены, себестоимость, услуги, материалы, сервисные расходы.

BASIC KNOWLEDGE OF THE CONCEPTS OF COST OF PRODUCTION, COST OF PRODUCTION AND COST.

Prof. Dana Askarbekovna Kulanova

Mukhtar Avezov University of South Kazakhstan

Usmanova Sohiba Soqiboyevna Jizzakh Polytechnic Institute

Annotation. In this article, we present basic knowledge about production costs, including the concept of production costs, cost distribution and methods of calculation.

Keywords. Costs, product price, profit increase, sale prices, cost, services, material, service costs.

Ishlab chiqarish xarajatlari - mahsulot ishlab chiqarish uchun qilingan barcha xarajatlar yig'indisi .

Ishlab chiqarish sanoatida foydani oshirish uchun ikkita asosiy usul mavjud: sotish narxini oshirish va ishlab chiqarish xarajatlarini pasaytirish. Ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va foydani oshirish uchun ishlab chiqarish xarajatlarining nimalardan iborat ekanligini to'g'ri tushunish kerak. Ishlab chiqarish xarajatlarini to'g'ri hisoblash orqali ishlab chiqarish jarayonida qayerda muammolar mavjudligini tushunish va yaxshilash mumkin. To'g'ri sotish narxlarini belgilashda ishlab chiqarish xarajatlarini tushunish ham muhimdir. Ishlab chiqarish harajatlari tarkibiga mahsulot ishlab chiqarish uchun sarflangan materiallarning tannarxigina emas, balki mehnat va asbob-uskunalar xarajatlari ham kiradi. Shuningdek, ishlab chiqarish xarajatlarini hisoblash uchun, aniq hisoblangan tahlillar asosida xarajatlar tasnifi batafsil o'rganib chiqilishi kerak. Ishlab chiqarish xarajatlari mahsulot va xizmatlarni ishlab chiqarish bilan bog'liq xarajatlarni bildiradi, sotilgan mahsulot tannarxi esa tovarlarni sotish bilan bog'liq xarajatlarni bildiradi. Shuning uchun sotilgan mahsulot tannarxi ishlab chiqarish tannarxiga kiritiladi. Faqat ishlab chiqarishsiz sotilganda, qilingan xarajatlar sotilgan mahsulot tannarxiga kiritiladi, shuning uchun sotilgan mahsulot tannarxi ko'pincha chakana va ishlab chiqarish tarmoqlarining savdo bo'limlarida qo'llaniladi. Buxgalteriya hisobida ishlab chiqarish xarajatlari mahsulot sifatida tasniflanadi, lekin sotilgan mahsulot tannarxi tovar sifatida tasniflanadi.

1-usul: Xarajatlarning paydo bo'lish shakli bo'yicha tasniflash.

Ishlab chiqarish xarajatlari uchta moddaga bo'linadi: "moddiy xarajatlar", "mehnat xarajatlari" va " bilvosita xarajatlar". Ushbu elementlarni alohida

hisoblash orqali siz ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish uchun qaerga e'tibor qaratish va yaxshilash kerakligini tushunishingiz mumkin.

- Material xarajatlari. Bu mahsulot ishlab chiqarishda zarur bo'lgan qismlar, vintlar, moylash materiallari va boshqalarga tegishli bo'lib, shuningdek, sarf materiallarini o'z ichiga oladi.

- Mehnat xarajatlari. Bu mahsulot ishlab chiqarish bilan shug'ullanadigan xodimlarga to'lanadigan ish haqini bildiradi. Mehnat xarajatlariga bonuslar, nafaqalar va pensiya xarajatlari kiradi.

- Bilvosita Xarajatlar. Materiallar yoki mehnat xarajatlari sifatida tasniflanmagan xarajatlar kiritilgan. Masalan, xarajatlar tarkibiga zavod va omborlarni ijaraga berish to'lovlari, asbob-uskunalar amortizatsiyasi, inventarning tugashi va elektr energiyasi xarajatlari kiradi.

2-usul: To'g'ridan-to'g'ri va bilvosita xarajatlar bo'yicha tasniflash.

Ikkinchi tasniflash usuli - mahsulotga bevosita bog'liq bo'lgan xarajatlarni va mahsulotga bilvosita bog'liq xarajatlarni ajratish. Ular «to'g'ridan-to'g'ri ishlab chiqarish xarajatlari» va «bilvosita ishlab chiqarish xarajatlari» deb ataladi va ularni moddiy xarajatlar, mehnat xarajatlari va bilvosita xarajatlar tasnifi bilan birlashtirib, olti turga bo'linadi. "To'g'ridan-to'g'ri ishlab chiqarish xarajatlari" nomidan ko'rinib turibdiki, mahsulot bilan bevosita bog'liq bo'lgan xarajatlarni anglatadi va mahsulot qancha ko'p ishlab chiqarilsa, shuncha ko'p xarajatlar kelib chiqadi. To'g'ridan-to'g'ri xarajatlarning uchta asosiy turi mavjud.

1. To'g'ridan-to'g'ri material narxi ishlab chiqarish zavodida ishlab chiqarilgan mahsulotlar uchun bevosita ishlatiladigan materiallarning narxi. Xususan, asosiy moddiy xarajatlarga mebel ishlab chiqarish uchun ishlatiladigan yog'och va plastmassa, velosiped ishlab chiqarish uchun ishlatiladigan alyuminiy va po'lat kiradi.

To'g'ridan-to'g'ri moddiy xarajatlar, shuningdek, materiallarni bir-biriga bog'lab turadigan metall armatura va vintlardek, tashqaridan sotib olingan qismlarning narxini ham o'z ichiga oladi. Qayta ishlash usuliga qarab, katta miqdorda material qolishi yoki ishlab chiqarish oqimiga qarab, yuqori rentabellik

darajasi bo'lishi mumkin, shuning uchun bunday hollarda to'g'ridan-to'g'ri moddiy xarajatlarni kamaytirish ishlab chiqarish xarajatlarini yaxshilashga olib keladi.

2. To'g'ridan-to'g'ri mehnat xarajatlari, ishlab chiqarish korxonalarida mahsulotlarni qayta ishlash va yig'ish kabi bevosita amaliy ishlarni bajaradigan xodimlarga to'lanadigan ish haqi. Agar ishlab chiqarish oqimining samaradorligi yetarli bo'lmasa, to'g'ridan-to'g'ri mehnat xarajatlari bo'lim yoki ish joyiga qarab ish yukining o'zgarishi tufayli ortadi.

3. To'g'ridan-to'g'ri xarajatlar. Bu to'g'ridan-to'g'ri mahsulot bilan bog'liq xarajatlar. To'g'ridan-to'g'ri xarajatlarga autsorsingni qayta ishlash xarajatlari va mahsulotlarni tayyorlash uchun ishlatiladigan qoliplar kiradi. Agar ichki ishlab chiqarish oqimida samarasizlik mavjud bo'lsa, autsorsing umumiy ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirishi mumkin.

"Ishlab chiqarish uchun qo'shimcha xarajatlar" - bu fabrikada ishlab chiqarilgan mahsulotlar bilan bevosita bog'liq bo'lmagan va tushunish qiyin bo'lgan xarajatlar. Shuning uchun, to'g'ridan-to'g'ri ishlab chiqarish xarajatlari bilan solishtirganda, ular tasavvur qilish qiyin va xarajatlarni hisoblashni murakkablashtiradigan xususiyatlarga ega. To'g'ridan-to'g'ri xarajatlar kabi, bilvosita xarajatlarni ham uch turga bo'lish mumkin.

4. Bilvosita moddiy xarajatlar. Bu qaysi mahsulotlarda qancha ishlatilganligi noma'lum bo'lgan materiallarga ishora qiladi va xususan, aniq miqdorda ifodalab bo'lmaydigan moylash materiallari va bo'yoqlar kabi materiallarni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, bilvosita moddiy xarajatlarni uch toifaga bo'lish mumkin.

Yordamchi materiallar xarajatlari: uskunani ko'chirish uchun ishlatiladigan yoqilg'i, bir nechta mahsulotlar uchun ishlatiladigan bo'yoqlar, qadoqlash materiallari va h.k. Zavod sarf materiallari narxi: moylash materiallari va boshqalar. Shuni ta'kidlash kerakki, qaysi materiallar to'g'ridan-to'g'ri moddiy xarajatlarga va qaysi materiallar bilvosita moddiy xarajatlarga kiritilganligi aniq belgilanmagan va u mahsulotning texnik xususiyatlari va kompaniya siyosatiga qarab o'zgaradi. Masalan, mahsulotni qadoqlash uchun ishlatiladigan polietilen paket bilvosita moddiy xarajat hisoblanadi, chunki u boshqa mahsulotlar uchun

ham ishlatiladi, lekin agar qadoqlash bitta mahsulotga kiritilgan bo'lsa, uni to'g'ridan-to'g'ri moddiy xarajatlar deb hisoblash mumkin.

5. Bilvosita mehnat xarajatlari. Ishlab chiqarish sanoatida bu ishlab chiqarishni boshqarish va ishlab chiqarish texnologiyasi kabi mahsulotlarga bevosita aloqador bo'lmagan xodimlarga, ishlov berish va yig'ish kabi amaliy ishlarni bajaradigan xodimlarga to'lanadigan ish haqini o'z ichiga oladi. Zavodda mahsulot ishlab chiqarilayotganda, materiallar tugab, ish vaqtincha to'xtatilganda ham ishchilarga ish haqi to'lanadi. Bundan tashqari, kutish vaqtida olingan ish haqi ham bilvosita mehnat xarajatlariga kiritiladi, shuning uchun xarajatlar ishning xususiyatiga qarab tasniflanishi mumkin.

Xulosa

Raqamlashtirishni rag'batlantirish, asbob-uskunalarga sarmoya kiritish orqali joriy xarajatlarni kamaytirish va inson resurslarini rivojlantirishga e'tibor qaratish orqali odamlar mustaqil ravishda yaxshilanishlarni amalga oshirishi mumkin bo'lgan ish joylarini yaratish kabi qisqartirishni maqsad qilish yo'llari mavjud.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Usmonova, S. S. (2022). AQSH Yaponiya firmalarida xodimlarni boshqarish xususiyatlari. Экономика и социум, (12-2 (103)), 172-176.
2. Usmanova, S.S, & Kulanova, D. A. (2024). Assessment of the relationship between uzbekistan's regional economic development and city system. Miasto Przyszłości, 47, 854-859.
3. Kulanova, D. A., & Usmanova, S. S. (2024). Turizm sanoatida bozor segmentatsiyasini meyorlashtirishga qaratilgan tadbirlar. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 256-260.
4. Korxonada faoliyatining samaradorlik nisbiy ko'rsatkichlari moliyaviy natijalar va rentabellik ko'rsatkichlarini asoslash. US Soqiboyevna, DA Kulanova - JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE, 2024